

Bijlage 4 - remmende wet- en regelgeving en financiering

bij het Koplopersplan Caring Farmers naar een Dierwaardige Veehouderij

De huidige kaders van wet- en regelgeving werken boeren die pionieren met duurzame werkwijzen tegen. Dat komt doordat veel van de wet- en regelgeving – veelal impliciet – is gebaseerd op hardnekkige aannames over wat een 'goed' boerenbedrijf is, en hoe deze zou moeten functioneren. Een 'goed' bedrijf groeit in schaal, schakelt natuurlijke invloeden zoveel mogelijk uit, vertrouwt op inzet van externe technische middelen en andere externe hulpbronnen en gebruikt een gelimiteerde set cijfers (geld en productie/output) om de waarde van een bedrijf te bepalen. Aan deze 'gouden bedrijfsstandaard' die ten grondslag ligt aan juridische kaders kleven twee grote nadelen: door de grote en aanhoudende specialisatie *binnen* de landbouw en de eveneens toenemende maatschappelijke eisen die aan die standaard gesteld zijn gaan worden, is het juridisch kader opgedeeld in dermate veel deelgebieden en sub-bepalingen, dat niemand meer een volledig overzicht heeft. Dit zou op zich al pleiten voor een radicale versimpeling van de juridische en financiële kaders. Maar een belangrijker nadeel is dat de genoemde standaard niet volhoudbaar is: het creëert een te grote belasting op dierenwelzijn, natuur, leefmilieu en klimaat.

Doordat wet- en regelgeving en allerhande (ook private) financieringsinstrumenten een niet-duurzame standaard als referentie hebben, nemen ze onnodig veel energie weg bij ondernemers die andere, wél duurzame agro-ecologische bedrijfspraktijken ontwikkelen. Daardoor staat het huidige beleid ook zichzelf in de weg: duurzaamheidsdoelen worden niet gehaald doordat de eigen juridische kaders en onderliggende standaard dat verhinderen.

Ondernemers die (willen) werken aan duurzame bedrijfspraktijken geven aan dat zij kaders en standaarden nodig hebben die strak, integraal en duidelijk zijn op het doel, maar flexibel in de middelen om pionierende boeren de ruimte te bieden. Door aan de slag te gaan in de praktijk kunnen duurzaamheid-standaarden zich ook door ontwikkelen.

Er is nog veel pionierswerk nodig, niet alleen voor ondernemers: ook voor de overheid. De eerste belangrijke klap is om huidige hobbels op weg naar verduurzaming weg te nemen. De onderstaande inventarisatie staat weliswaar vol met averechtse sturing van wet- en regelgeving, maar is niet volledig. Wij hopen in gesprekken tussen LNV en koploperboeren volledig te maken. Ten tweede zijn overgangskaders van belang: doelsturende regelingen die sturen op tussendoelen, in plaats van de onwrikbare einddoelen en nog onvoldoende robuuste standaarden.

Het einddoel is wat ons betreft helder. Een dierwaardige kringlooplandbouw is een dierhouderij systeem wat zich aanpast aan het natuurlijk gedrag van een dier. Het opereert regionaal en voert geen veevoer aan uit verre oorden. De visie van Caring Farmers sluit aan bij de visie Rerooting the Dutch Food System van WUR professor de Boer waarin het houden van dieren geen hoofddoel meer is, maar een manier om plantaardige reststromen die na optimale benutting voor menselijke consumptie nog over zijn, om te zetten in hoogwaardig eiwit. Met andere woorden: het dier krijgt een actieve rol en kan naast het produceren van melk of eieren ook helpen met bodembeheer.

Ook als ons einddoel voor velen nu nog te ver is, is het belangrijk om regelgeving aan te passen om te sturen richting een dierwaardige veehouderij.

Dit overzicht komt uit een inventarisatie en enquête onder 350 Caring Farmers: zij geven aan dat regels omtrent bestemmingsplannen, vergunningen en afwezigheid van financiering hetgeen is waar ze het meest last van hebben in hun huidige bedrijfsvoering. Daarna volgen hygiëne en crisisregels, waarna administratie, kosten en controle-instanties. Als laatste volgen verzekeringen, afzet en handel.

Dit is gebaseerd op waar men nú het meest last van heeft. Op de vraag wat men nodig heeft om door te ontwikkelen worden afzet, keten en handelen mogelijkheden benadrukt.

Inhoud:

Algemeen wet- en regelgeving	2
Bestemmingsplannen.	3
Vergunningen	4
Financiële middelen.	6
Hygiëne en gezondheidseisen.	6
Crisissituaties (epidemieën en brand).....	7
Controlerende instanties.....	7
Administratieve lasten.....	8
De Kringloopwijzer.....	9
SKAL.....	9
Kosten.	9
Afzet en handel	10

Algemeen wet- en regelgeving

De kaders van wet- en regelgeving zijn onvoldoende sturend op duurzame, natuurinclusieve kringlooplandbouw. Dat is het onmiskenbare signaal dat ondernemers geven die duurzaam willen werken. Deze pionierende bedrijven geven aan dat zij wet- en regelgeving en beleid (inclusief uitvoering) frustrerend vinden omdat deze hen niet helpt of zelfs hindert bij het verder verduurzamen van hun bedrijf. Daardoor worden niet alleen hun eigen ondernemersdoelen gedwarsboemd, maar paradoxaal genoeg ook de doelen van diezelfde overheid. Dat veel van deze klachten en zorgen komen van relatief kleinschalige, en relatief extensieve bedrijven met niettemin meerdere bedrijfstakken, is niet voor niets: de huidige wet- en regelgeving is sterk gericht op een specifieke bedrijfsstandaard: het intensieve, grootschalige en gespecialiseerde bedrijf. Door de oriëntatie op deze standaard kunnen bedrijven die hier niet aan voldoen niet opstarten, uitbreiden, verder extensiveren of in een gedoogconstructie belanden in afwezigheid van een besluit.

Bestemmingsplannen.

Bestemmingsplannen gaan in de regel uit van intensieve landbouwbedrijven, gespecialiseerd op één tak. Terwijl biologische en/of natuurinclusieve kringloopbedrijven vaak uit meerdere takken bestaan en dit tevens ook een veel kleiner aantal dieren betreft. Een aantal voorbeelden:

1. **Aanname dat elk startend bedrijf een intensieve dierhouderij zal worden:** Start van kleinschalige bedrijven wordt afgewezen op basis van uitstootberekeningen en dieraantallen van de intensieve veehouderij. Een varkenshouder die is gestart met een kleinschalige houderij, waarvoor 2000 intensief gehouden varkens en 120 intensief gehouden koeien zijn verdwenen, krijgt geen uitsluitel omdat in het bestemmingsplan varkenshouderijen met bijbehorend aantal dieren en uitstoot, niet passend worden bevonden. Dit is een besluit op basis van aan aannname; dat alle startende varkenshouderij intensieve stallen zijn of van lieverlee (weer) worden. Na verzoek tot heroverweging wordt de boer van het kastje naar de muur gestuurd. Betreffende (buiten)varkenshouder heeft nog steeds geen uitsluitel.
2. **Bouwwerken:** Mobiele kippenhokken vallen in dezelfde categorie als andere (grote) bouwwerken waardoor deze worden afgewezen. Mobiele kippenhokken zijn echter klein (circa 50-150 kippen per caravan, tot maximaal 249 kippen totaal) en verplaatsbaar. Hiermee wordt geen rekening gehouden in de bestemmingsplannen waardoor deze aanvragen worden afgewezen of waardoor boeren in een kwetsbare gedoogconstructie terechtkomen indien ze een kippenkar op hun land hebben.
3. **Neventakken:** Het toevoegen van een neventak blijkt lastig. Indien je een melkveehouderij hebt is de bestemming grasland en is er weinig ruimte voor andere neventakken zoals een groentetuin of kippenkar, wat juist goed zou helpen om kringlopen op het bedrijf te sluiten. Verzoeken voor groentetuinten bij een al bestaande (melk)veehouderij worden om deze reden afgewezen. Het idee van neventakken is tevens gestoeld op een perverse standaardisering: het idee dat een bedrijf getypeerd wordt door hoofdzakelijk één tak waar de kaders zich op kunnen richten, met een aantal kleinere takken erbij. Voor een bedrijf dat zich continue ontwikkelt richting een sluitende kringloop en extensief boeren is het niet tot lastig te onderscheid van hoofd- of neventak is. Het is zodoende niet zinvol om in die termen wet- en regelgeving op te stellen.
4. **Agroforestry:** Vergelijkbaar als bij neventakken is het toepassen van (tijdelijke) agroforestry uitdagend. Telers die bijvoorbeeld noten of fruitbomen willen planten lopen er tegenaan dat de provincie op basis van hun omgevingsvisie vindt dat dit niet past in het landschap. Door de het huidige landschap en context leidend te maken voor toekomstige keuzes worden toekomstige oplossingsrichtingen uitgesloten. In de argumentatie wordt het 'behouden' van huidige landschap aangedragen, terwijl Nederland in het verleden juist vele kilometers meer hagen, heggen en bossages kende in agrarische gebieden. Het behouden van biodiversiteit moet leidend worden, om vervolgens te bepalen hoe het landschap eruit ziet wanneer je natuurinclusieve landbouw de ruimte geeft.

Vergunningen.

O.a. op basis van de bestemmingsplannen worden vergunningen wel of niet vrijgegeven. Kleinschalige, extensieve veehouderijen geven aan dat zij geen vergunning kunnen krijgen dan wel dat de aanpassingen die zij willen doen niet passen in bestaande vergunningen wat tot onzekere situaties leidt, en dat het vergunningstraject administratief en financieel erg zwaar is – omdat er informatie en berekeningen worden gevraagd die vooral relevant is voor intensieve bedrijven. Een aantal voorbeelden;

1. **Geen vergunningen voor kleinschalige veehouderijen.** Kleinschalige veehouderijen die starten stuiten vaak op een veelal uit onbegrip voortkomende willekeur bij ambtenaren. In één casus werd de aanvraag van een kleinschalige veehouderij van buitenvarkens afgewezen omdat de ambtenaar 200 varkens 'te groot' achtte. De betreffende ambtenaar wist hun niet te plaatsen omdat ze niet écht hobby-boeren waren, maar ook geen stal van duizenden varkens. Ze pasten niet in het standaardmodel en de ambtenaar beschikte niet over de kennis om in deze uitzonderingen wel overwogen beslissingen te nemen, aldus de boer. Ambtenaren die wél voortvarende tegenover de kleinschalige veehouderij staat wordt gedwongen geitenpaadjes te vinden in het gestandaardiseerde model dat gestoeld is op de alsmaar intensiverende veehouderij.

Deze boer draagt bij aan overheidsdoelen door precies te doen wat de natuur en maatschappij nodig hebben: tegenover deze 200 buitenvarkens verdwijnen er 2000 intensief gehouden varkens op een andere locatie; een reductie van 90%. Daar bovenop hebben ze de rechten van de buurman opgekocht, waar 120 intensieve melkkoeien voor verdwijnen. Op het nieuwe natuurinclusieve bedrijf leggen ze natuur aan; singels, boomgaard, een voedselbos en wel 20 hectare aan natuurinclusieve akkerranden waar ze niet ploegen, spuiten en enkel ruige stalmest voor gebruiken. De oude intensieve varkensstallen worden gesloopt. Desondanks geeft de boer aan: "voor de gemeente is het nooit genoeg, ze blijven met meer vragen komen en geven geen uitsluitel".

Anderhalf jaar geleden zijn in opdracht van de gemeente onderzoeken uitgevoerd over de invloed op de natuur (het slopen van de oude stal, en het aanleggen van een nieuwe stal voor buitenvarkens op het nieuwe perceel), de bodem (bodemvervuiling onderzoek), en archeologische onderzoeken. Voor vergunningstrajecten wordt om *recent* onderzoek gevraagd. De onderzoeken staan daarmee op het punt te verlopen, en uitsluitel is er nog niet. De boer loopt het risico deze nóg een keer te moeten uitvoeren omdat het vergunningstraject zo lang loopt. Deze onderzoeken kosten geld. Daar bovenop komen de kosten voor de adviesbureaus voor de Aeries berekeningen, die al 3 keer zijn uitgevoerd door aanhoudende vragen en gebrek aan uitsluitel. De boer is 15.000 euro aan kosten verder en weet nog steeds niet of ze verder kan.

2. **Geen gemengde, extensieve veehouderijen in het bestemmingsplan:** Tijdens de opstartfase van een herenboerderij zijn vele gesprekken gevoerd met de gemeente over de mogelijkheden tot het houden van dieren. Ondanks dat de gemeente enthousiast is over de herenboerderij en ze graag wil helpen is de uitkomst momenteel dat het houden van dieren vergunning-technisch niet is toegestaan. Het issue van de Limburgse provinciale verordening inzake (intensieve) veehouderij. Dit kader wordt dan ook altijd in het bestemmingsplan beschreven. De gemeente heeft hierin verder geen mandaat en moet deze verordening gewoon toepassen. Overigens is de provincie Limburg wel bezig of heeft wellicht deze verordening inmiddels aangepast, om ruimte te bieden aan initiatieven zoals Herenboeren. Na 3 jaar lijkt de verordening in Limburg aangepast te zijn.
3. **Extensieve kippenhouderij wordt als sector klein gehouden.** In Nederland is er een hobbygrens van 249 stuks pluimvee. Zodoende houden veel kleinschalige pluimveehouders

met kipcaravans ook maar 249 kippen. Deze grens is arbitrair en staat de doorontwikkeling van extensieve bedrijven in de weg. De vraag van vele kippenhouders is om deze grens om 1000 kippen te zetten. In het buitenland Duitsland en België zijn er veel kleinschalige pluimveehouders die 1.000 a 2.000 legkippen hebben en hier hun boterham mee verdienen. Dit is nog steeds een klein aantal vergeleken met 100.000 a 150.000 legkippen op een gangbaar bedrijf. In Nederland is het eigenlijk niet mogelijk om meer dan 249 stuks pluimvee te houden in een mobiele kippenkar. Dit komt ook omdat bijv. de kippenkar geen vaste stankcirkel heeft doordat de kar niet op een vaste plaats staat. Deze wordt immers iedere week een stukje verplaatst.

4. **Roulatie van dieren is niet altijd mogelijk** omdat er in de activiteitenmelding en ontheffing WNB gemeld is waar de dieren lopen. Op die manier is vastgelegd waar de dieren gehouden worden en is er geen afwijking mogelijk. Echter bij extensieve bedrijven lopen dieren juist vaak vrij, op grote arealen.
5. **RAV-code voor stalvergunningen doet geen recht aan extensieve bedrijven.** Voordat vergunningen afgegeven worden moet een stal een RAV-code hebben. Aan deze code zijn emissiefactoren gekoppeld. De systematiek van de RAV pakt slecht uit voor extensieve sectoren, met name bij kippen en varkens. Deze systematiek is namelijk gestoeld op het doorrekenen van 4 identieke stallen binnen dezelfde sector waartussen wordt vergeleken. De eisen aan het doormeten van desbetreffende stallen zijn enkel toepasbaar bij dichte stallen. Biologische en natuurinclusieve boeren hebben vaak open stallen, en zodoende geen RAV-code. Daardoor wordt er met generieke waarden gerekend die zeer nadelig zijn, en geen recht doen aan de lage uitstoot van deze boeren. Dit komt voornamelijk door 3 elementen:
 - a. Deze stallen kunnen in de overtuiging van wetenschappers niet doorgemeten worden, want de stal is open en dus zijn er geen 'betrouwbare' methoden om dit te doen. Betrouwbaarheid in deze onderzoeken wordt niet bepaald door methode-eigen kwaliteiten, maar door institutionele kenmerken (afspraken), over wat betrouwbaar is of niet. Met andere woorden, zij missen de standaarden om met open stallen te kunnen rekenen.
 - b. Er zijn geen 2 identieke varkensstallen in de biologische sector. Dit is kenmerkend voor pionierende natuurinclusieve bedrijven; deze passen zich aan op basis van hun omgeving, zodoende ziet een pionierend, natuurinclusief bedrijf in Zuid Holland er anders uit dan op de Veluwe. En ook daarbinnen zal men geen eenheidsworst aantreffen.
 - c. Het financieren van deze onderzoeken moet gebeuren door het bedrijfsleven zelf. Dit zou betekenen dat een individuele varkenshouder voor zijn nieuwe stal dit onderzoek, bovenop de investering van de stal, moet bekostigen. Dit is al snel een extra 150.000 euro.
6. **Extensieve en/of biologische boeren moeten rekenen met modellen en cijfers die gestoeld zijn op een bedrijfsstandaard die niet duurzaam is.** In alle gevallen waarvoor een boer een vergunning voor de Omgevingswet nodig heeft, dient de boer ook een AERIUS-berekening aan te leveren. In een AERIUS berekening kan een boer maximaal 720 uur weidegang invoeren. Een biologische boer weidt al snel 2500 tot 3500 uur. Wat ook niet wordt meegenomen is: de lagere eiwit-gift, wel of niet toepassen van kunstmest, lokale oorsprong van de eiwitbron. Doordat er gerekend wordt met de kengetallen voortkomende uit intensieve bedrijfsstandaarden levert dit vaak zo'n 50% fictieve stikstof op voor biologische, biologisch-dynamische en extensieve melkveehouderijen.

Een apart vergunningstraject voor extensieve veehouderijen is geboden. Inclusief het rekening houden met extensieve, *gemengde*, bedrijven in het bestemmingsplan.

Financiële middelen.

Kleinschalige boeren grijpen vaak mis op **openbare subsidies en financiering**. Niet alleen van banken als de Rabobank, maar ook van de overheid.

1. Ondernemingsplannen passen nooit in het plaatje van een 'goed' ondernemingsplan.
2. Een aanvraag is vaak lang en ingewikkeld een pionierende, natuurinclusieve en/of extensieve boer werkt vaak alleen en kan geen adviesbureau inhuren om een plan te schrijven en de hele procedure voor geld te doorlopen.
3. Een aanvraag voor een kleinschalig bedrijf kan om heel kleine bedragen gaan die evenwel te laag zijn voor de minimum-drempels was financieringsmogelijkheden soms mee beginnen, terwijl.
4. JOLA subsidie (maar ook anderen) zijn altijd voor robotisering en technische innovaties (op intensieve bedrijven), maar worden niet toegekend aan kippenwagens, stalverruiming om hoorns bij de koe te laten, kavelpaden om langer te weiden (en andere agro-ecologische innovaties).
5. Er wordt niet meegedacht met de pionierende boeren en daarom worden er voor veel problemen waar zij tegenaanlopen ook geen subsidies opgesteld. Bijvoorbeeld; een boer die piekbelaster is van NH3 ventileert zijn stal op natuurlijke wijze in plaats van op de mechanische manier. Hij wil aanpassingen doen om de uitstoot te verminderen maar daar zijn geen subsidies voor omdat deze alleen betrekking kunnen hebben op filters (lees 'luchtwassers') die horen bijmechanische ventilatie.
6. Kennisdeling tussen boeren valt buiten subsidies. Natuurinclusieve boeren worden tegelijkertijd, door dezelfde overheid en partijen op het schild wordt gehesen als goed voorbeeld. Hen wordt regelmatig gevraagd om kosteloos bij te dragen aan kennis, het bedrijf open te stellen, of bij te dragen aan een bijeenkomst. In subsidies voor kennisdeling worden juist de uren voor kennisoverdracht van boeren niet subsidiabel bevonden.

We stellen voor een aparte subsidiepot te hebben voor kleinschalige, dierwaardige en ecologische innovaties en aanpassingen, en in huidige subsidies ook ecologische en dierwaardige innovaties als mogelijk subsidiabele aanpassing op te nemen. In subsidies en in activiteiten en evenementen van de overheid moeten pionierende boeren gecompenseerd worden voor het uitdragen en delen van hun kennis.

Hygiëne en gezondheidseisen.

Kleinschalige en extensieve bedrijven moeten hun stallen inrichten, schoonhouden en hun dieren verzorgen en enten volgens aannames en risico's gebaseerd op een bedrijfsstandaard die niet duurzaam is en verder stuurt op intensivering.

1. **Staleisen.** Stallen moeten volgens een vast stramien worden gereinigd (met formaline). Ook als dieren daar in die periode niet in hebben gestaan. Deze sterilisatie van de stalruimte verwijdt tevens de (goede) bacteriën die men juist wil behouden (voor het creëren van goede stalment).
2. **Metingen diergezondheid.** De metingen tellen zwaarder voor extensieve dan voor intensieve bedrijven. Bijvoorbeeld Koedata deelt punten toe aan koegezondheid op basis van percentages van het geheel. Stel: een intensieve boer heeft 100 koeien

(100%), dan is 1 zieke koe 1% aftrek. Bij een extensieve boer met 20 koeien is een zieke of overleden koe 5% aftrek. In dezelfde casus is twee zieke koeien al het verschil tussen 2% of 10%, 5 overleden of zieke koeien het verschil tussen 5% of 25%. Een intensieve houderij zou melk hetzelfde aantal zieke of dode koeien mogen blijven leveren, en een extensieve houderij niet.

3. **Oormerken.** Oormerken per dier zijn verplicht, dat is goed op te merken en te her-oormerken in de stal. Maar bij extensieve bedrijven waar dieren (semi-)permanent buiten lopen raakt er geregeld een oormerk los, wat lange tijd niet wordt opgemerkt omdat de kudde buiten loopt.

Crisissituaties (epidemieën en brand).

Veel duurzame pioniers moeten crisismaatregelen volgen die niet passen bij hun bedrijf en daardoor averechts effecten hebben.

1. **Ophokplicht van kippen t.t.v. vogelgriep** wordt door kleinschalige kippenhouders die buitenkippen hebt als uiterst schadelijk ervaren. Terwijl de epidemiologie anders is. Ze pleiten voor een ophoging van 250 naar 1000 kippen die buiten de ophokplicht vallen, en kunnen werken met een afschermplicht. Zie ook de bijlage kippen.
2. **Ophokplicht voor varkens:** Een kleinschalige varkenshouderij waarschuwt voor ontwikkelingen wat betreft de Afrikaanse varkenspest. Zij noemen de regels nu werkbaar (dubbel hekwerk, reinigingsplaats). Door de POV wordt echter aangestuurd op strengere regels, die bij uitstek passend en nodig zijn voor grootschalige, intensieve bedrijven, maar passend noch nodig voor andere. Veel buitenvarkensbedrijven hebben hun dieren van beer (dekking/sperma) tot vleesvarken; alles op eigen erf. Dat maakt het besmettingsrisico zeer klein. In het geval van een van de buitenvarkenshouder: de dieren komen alleen hun laatste vijf minuten op de openbare weg: naar het lokale slachthuis hier 1 dorp verderop. Hier is dus geen enkel besmettingsrisico.
3. **Brandveiligheid.** Dieren die vaak buiten komen en vrije uitloop van binnen naar buiten hebben weten de vluchtroute. Dit helpt met het evacueren van de dieren. Koeien overleven om deze reden nog wel eens een stalbrand, maar varkens en kippen nooit. Enige uitzondering daarop is een brand in een biologisch varkensbedrijf waarbij alle dieren ook de weg naar buiten wisten te vinden. Caring Farmers wil strengere regels voor brandveiligheid in stallen, die hand in hand gaan met een dierwaardige stal en natuurlijk gedrag: goede elektrische installaties en focus op vluchtroutes omdat een brand nooit 100% valt te voorkomen.

Controlerende instanties.

Duurzaamheidspioniers geven aan vaak op onbegrip en wantrouwen te stuiten van controlerende instanties zoals het NVWA, maar ook QLIP en Koedata. De welzijns- en hygiëne-eisen zijn gebaseerd op de aanname of verwachting dat dieren leven in een standaard (intensief) veehouderijsysteem.

1. **Hygiëne en gezondheidseisen.** Controle instanties zijn gewend om op een bedrijf op hygiëne en gezondheid te controleren aan de hand van criteria die gestoeld zijn op risico's van de grootschalige intensieve veehouderij. Denk bijvoorbeeld aan hygiënesluizen en een scheiding tussen "schone" en "vuile" ruimtes, terwijl een extensief bedrijf waar dieren vrij van binnen naar buiten kunnen lopen geen scheiding te maken valt. Maar ook entingen, oormerken en hoe vaak een stal gereinigd moet worden verschillen tussen intensieve en extensieve bedrijven.
2. **Ophokplicht.** In (veel) extensieve houderij systemen leven dieren grotendeels buiten. Dit verhoogt hun welzijn, vermindert de uitstoot van ammoniak en nog een hele reeks andere positieve voordelen voor dier en natuur. Deze dieren zijn niet gewend om op een klein oppervlak binnen te staan. Deze binnenruimte wordt tevens vaak kritisch

bekeken door de ogen van iemand die een intensief veehouderij systeem als standaard hanteert. Zo zijn kipcaravans niet gemaakt als voltijdsleefruimte en ook in tijden van Q-koorts hebben geiten het moeilijk. Terwijl epidemiologie bij extensieve bedrijven anders werkt. Zie ook hygiëne en gezondheidseisen.

3. **Bouwwerken.** Controlerende instanties hebben een kippenkar uit de weide verwijderd bij een boer omdat het bouwwerk in een gedoogsituatie was beland. Zie bestemmingsplan en vergunningen.

Een aantal kleinschalige bedrijven geven aan nooit te zijn gecontroleerd, omdat ze expres onder hobby-matige getallen zijn gebleven, zoals 250 kippen. Andere bedrijven, onder én boven hobby-matige getallen geven aan controles te krijgen op verzoek bij omwonende intensieve boeren die de NVWA bellen of Friesland Campina die de NVWA belt. Of omdat in een extensief bedrijf een aantal koeien ziek worden, wat procentueel gelijk een groot aandeel is van de totale kudde, waardoor ze sneller in de attentiehoek belanden (zie koe data). Hun specifieke situatie wordt vaak niet meegenomen in de beoordelingen. Een boer noemt het “met wantrouwen worden benaderd”. Dit laat een vicieuze cirkel zien; doordat men niet past in de huidige standaard wordt met vaker gecontroleerd, maar dit verandert niets aan het onderliggende probleem dat de huidige standaarden niet passend zijn voor pionierende en kleinschalige boeren. Dit creëert frictie tussen boer en controle-instantie.

Administratieve lasten.

Veel extensieve boeren geven aan dat de administratieve lasten zwaar en complex zijn, en niet in verhouding staat met het aantal dieren, en daarmee mogelijk negatieve (milieu)impact die zij kunnen hebben. Een aantal voorbeelden:

1. Het aangeven van bufferstroken is monnikenwerk, wat ieder jaar weer opnieuw moet worden uitgevoerd.
2. **Dubbelop:** De gecombineerde opgave stelt vragen die overbodig kunnen zijn. SKAL vergt volgens de boeren al veel administratie, als men daarop ook nog Qlip moet betalen en uitvoeren, terwijl deze ook dezelfde dingen vaak controleren is men twee keer zo lang bezig. De vraag vanuit boeren is om administratieve handeling eenmalig te hoeven laten uitvoeren, en dat men vrijstelling krijgt indien dit punt al bij een andere keuring is gecontroleerd.
3. **Uitzonderingen.** Omdat het extensieve bedrijf niet goed in de vraagstelling past, bijvoorbeeld bij de opgave m.b.t. toeslagen is het lastig om alles correct in te vullen.

Zoals een boer vertelt: “De gecombineerde opgave is niet te doen met alle uitzonderingen die wij voeren. Doordat wij nergens goed in passen heb ik dit jaar alles minimaal ingevuld en niets aangevraagd, zodat we ook nergens op gekort kunnen worden. Hierdoor lopen we dus toeslagen en (eco-) regelingen e.d. dus ook mis.”

4. De mestsystematiek; administratie en kosten zijn opgezet om het overschot aan mest in de gangbare sectoren in goede banen te leiden. In de biologische sector is juist een mesttekort, wat mest tot een waardevol goed maakt – zoals het hoort. Boeren zorgen zodoende goed voor hun mest en hebben geen reden om te frauderen in deze sector. De huidige systematiek zadelt deze boeren op met onnodige administratieve lasten en kosten.

De Kringloopwijzer is voor veel coöperaties en melkfabrieken een vereiste voor (melk)afzet. Maar is zeer ongunstig voor duurzame pioniers omdat:

1. Men kan geen lagere categorie aangeven dan 30kg fosfaat, terwijl oud Hollandse koeien die 3000 liter geven hier niet aankomen.
2. Weidegang kan maar beperkt worden opgegeven
3. Met extensieve stalsystemen kan niet worden gerekend
4. Er kan niet worden aangegeven dat je met dubbeldoel dieren werkt
5. De meeste KPI's worden uitgedrukt per hectare, behalve CO2 uitstoot, die gaat opeens over op met kg melk, dat is een scheve berekening.
6. Als je zelf krachtvoer teelt, komen alle verliezen van mineralen bij jouw bedrijf. Voer je krachtvoer aan, dan heb je een veel lagere forfaitaire verliesnorm per kg.

SKAL

SKAL wordt als duur en star ervaren; zowel certificeringen als jaarlijkse kosten. Ook zien kleinschalige boeren (inclusief degene die wel al bio zijn geworden) SKAL als administratief zwaar. Sommige regels staan tevens doorontwikkeling van een natuur inclusief kringloopbedrijf in de weg:

- Reststromen en etensresten (van buiten het bedrijf) mogen bijvoorbeeld niet gevoerd worden aan dieren omdat deze niet (per se/bewezen) biologisch zijn. Buitenvarkenshouderijen mogen zodoende geen reststromen van de bakkerij gebruiken indien ze zich biologisch willen laten certificeren.
- Ook moeten gemengde bedrijven elke tak apart laten certificeren; dat kan snel oplopen in kosten en administratie. Voor een kringloopbedrijf hebben kleinschalige bedrijven vaak een aantal varkens, kippen, koeien, een tuinderij etc.
- SKAL eist dat een koe altijd naar binnen moet kunnen waar er strooisel ligt. Voor veehouderijen waar de koeien dag en nacht buiten lopen is dit vaak een probleem. De stallen houden ze dan tevens schoon (i.e. geen strooisel).
- Bomen planten is moeilijk; ook bomen uit de natuur worden niet toegestaan omdat deze niet uit een biologische kwekerij komen. Dit terwijl gered plantmateriaal uit het bos zonder hulpstoffen (lees gif en kunstmest) is opgekomen. Ook mogen bossen niet ingezet worden voor de leefruimte van varkens, voordat het bos 2 jaar 'omgeschakeld is'.

Kosten.

Naast deze lasten zijn er nog andere administratieve en kostbare lasten die onevenredig uit kunnen pakken voor duurzaamheidspioniers..

1. **Rechten kopen is duur voor een kleinschalig bedrijf.** Dit terwijl de uitstoot van stikstof en fosfaat lager ligt bij extensief gehouden dieren. Tevens moet met mestrechten opkopen, tot wel 10.000 euro per hectare, of deze nu nodig zijn of niet.
2. **Adviseurskosten bij aanvragen.** De kosten voor gesprekken met gemeente en soms met provincie voor het starten van een Herenboerderij is hoog. Zeker als de gesprekken gaan over kleine dieraantallen. Stel ondersteuning is 100,00 per uur. 3 uur overleg maakt 300,00,- voor de start van een vergunning-aanvraag. Bij een bedrijf van – zeg – 25 varkens en 250 kippen en 25 runderen (hoeveelheid dieren bij een herenboerderij) komt dat op $300,00 / 25 = 12,00$ per (varkens)plaats. Bij grootschalig varkensbedrijf van zeg 2700 plaatsen komt dat op $300,00 / 2700 = 0,11$ per plaats. Voor kleinschalige kippen $300,00 / 249 = 1,20$ per plaats. Grootschalige kippenhouderij $300,00 / 85563$ (gem. aantal kip per locatie in NL) = 0,0035 per

plaats. Runderen kleinschalig $300,00 / 25 = 12,00$ per plaats. Grootschalig runderbedrijf $300,00 / 113$ (gem. rundveebedrijf) = 2.65 per plaats. Dit voorbeeld geeft aan dat alle kosten voor advies en ondersteuning voor kleine houderijen zo veel hoger zijn dan voor de bedrijven met grote getallen. Dat maakt het een uitdaging blijft om een betaalbare vergunning aan te vragen.

3. **Waterschapsbelasting.** De tarieven zijn voor duurzame bedrijven even hoog al bij intensieve bedrijven. Terwijl er bij duurzame bedrijven geen kunstmest en chemische gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt, en er geen schade wordt aangebracht. Het zou positief zijn indien voor deze bedrijven juist omgekeerde waterschapsbelasting geldt, i.e. dat zij geld terugkrijgen, vanwege de goede zorg voor de waterkwaliteit.

Afzet en handel

De huidige ketens zijn gemaakt voor bulkafzet, van gangbare bedrijven die monotone producten afleveren. Duurzame pioniers passen daar vaak niet tussen:

1. **Huidige keten wil geen kleinschalige bedrijven als klant.** Dat is meer werk, “ver rijden voor weinig melk”. Het alternatief is zelf kleinschaliger je producten verwerken.
2. **Geen “extensieve” keten.** Er is verkoop of eigen boerderij of bulkproductie, een tussenweg bestaat niet. Kleine (mobiele) slachterijen verdwijnen, en om een hele keten van A tot Z zelf te organiseren vraagt nogal wat van de boer. Indien we extensieve houderijen willen bevorderen zal er een bijpassende keten moeten komen die diensten verleent die deze boeren nodig hebben.
3. **Kleinschalige bedrijven worden belemmerd in directe afzet.** Bijvoorbeeld: Eieren in een beschermingsgebied mogen niet met leden mee worden gegeven. Grote bedrijven mogen eieren afvoeren naar pakstations die verpakken ze en kunnen weer terug in het gebied komen om uitgeleverd te worden. Ook kan bij zelfverwerking van producten het COKZ lastig zijn. Eieren die niet aan de weg verkocht mogen worden, nieuwe wet- en regelgeving waar je extra onder valt, etc.
4. **Mobiele slachterijen.** Mobiele slachterijen passen uitstekend binnen verhoogd dierenwelzijn, verminderde uitstoot door transport, korte keten en betrokkenheid van consumenten. Regelgeving is hier de belemmerende factor. Bijvoorbeeld bij pluimvee is de verplichte monsternamen lastig omdat het verplicht door een dierenarts dient te gebeuren en zowel bloed als overschoentjes betreft. Dat drijft de kosten voor kleine koppels tot de onacceptabele limiet. We kijken graag naar een alternatieve regelgeving voor mobiele slachterijen die deze stap in de keten mogelijk maakt.